

А П Ъ С Н Ы

Ареспубликатә хәынтқарратә усхәартә «Аһснымедиа»

2025 ш. октиабр 9 № 75 (21 680)

Аңсыуашәала аазаразы

Арцаф имш иазкны

Альбина Жыба.

■ **Акәа ақалақь ахақеиттәра амш азы ахтнықалақь ағы имшапысит аконцерт, «Ахәрашәа, ахәра зырғо» хәа хьзыс иаманы. Ашкол-хәыцқәа инарыгзон айбашьра ашәакәа. Ахор адиржиорцәа ру-азәк – Аңсны зәаңсазтәыз арцафшы Лиова Смыр, 40 шықәса иреиханы зыпцстазаара атцара-аазара иазик-хьейт.**

Лиова Смыр 75 шықәса ихьтцуеит. Иара Анхәа диит. Цьшөык иашьцәеи иахәшья затәи рахьынтә иара иоуп аказара амша ианылаз. Уи Урыстәыла атехнологиятә институт авто-транспорттә факультет дталар акәын, аха иара аказаратә кәша алихит.

«Ашкол ағы атцара анысцоз черчениа аматәар бзиа избазомызт. Сара истахыз амузыка акәын, аха уи стаацәа ргәы иакәшәомызт. Автотранспорттә факультет ахь сым-цазакәа, иахьыстахыз снейт. Сыбжы гәатаны срыдыркылеит», - игәалаир-шәоит уи аамтә Лиова.

Атцарайуртағы иаразнок игәартейт, ақкәын ақыбаф шилоу. Ибзиангы далгейт, идипломтә усумтә аус шади-улоз иахьагы дызгәдууны еитейхәоит. Лиова илиршейт акомпозитор Фельцман имелодиа аранжировка қатцаны ахор адырхәара. Анафс, Аңсныка данаа, уи ашәа апсышәала еитаганы итафцәа идиртқон. Иара убьскан ауп ахор аус рыцура абзи-абара анизцәыртгы.

Лиова Смыр итцара хыркәшаны данаа аусура далагоит Аңснйтәи ахәынтқарратә хортә капеллағы. Ускан уи дахагылан Вадим Судак-ков. Аңсны уи аамтәзы ирацәан

аказаратә еицлабрақәа, еихарак ахтнықалақь ашколкәа рыбжьара. Абжьаратә царайуртақәа рыхьз атцаразы акырза атцанакан урт. Ала-шарбага ахаблағы иказ ашколтә хор анапхгагы данагха, Лиова Смыр уахь аапхьара иоуит. Абасала, ашкол ағы ахор рцафьс аусура далагейт. Уи ашықәсан, Лиова ибзоураны ашкол-гы аказаратә еицлабрағы актәи атыц ааннакылеит.

Анафс, аказа ашколкәа жәпакы рғы аус иуан. Зны ашколхәыцқәа рхан акны иказ апионерцәа рхор айәкааразы аапхьара иртеит. Дара Қарт иқәгылараны иқан, иазықататәын. Ускан ахәыцқәа идирхәейт апсуа ашәа «Азамат». Уи ақәгылара ашьтахь дхынхәны Аңс-ныка данааи, аус ахьиуаз дамырхит.

Лиова Смыр дахьыкәгылоз еснагь концертмейстерс ицыз Анатоли Гельбак иакәын. Зны Қарт рықәгы-лараан рыжәлақәа рыпсахырц иа-лагаейт. Лиова ижәла Смир хәа иа-дырбейт, Анатоли иакәзар, Гельбах хәа дқартейт. Ирулак ршыцагы рыжәлақәа хьчаны иқәгылеит, иац-лабрағыи аиааира ргейт.

«Ахор атәы даара ицәгыоуп. Азәы затцәык абжы анейлеигалак, зеггы еилагоит. Икоуп ахәыцқәа зыбжы бзиоу, аха зказшья цьбароу. Дара рыгәшәымшә ахәашья уакәшәа-роуп, икоуп зыбжы зыпсахуа. Ахәыцбахчыхь ицо ибжы зейцшроу удьруазароуп. Актәи акласс ахь ицо ус. Ашәа ззымхәо уиацәхар, игәнаха цәгыоуп, иахьынзауала ирхәа, нас иара далшәоит», - ихәоит Лиова ипышәа инартцаз атәы далацәажәо.

1996 шықәса рзы Лиова Смыр ақкәынцәа рыла еиғикааз ахор иманы дцеит Москва, «Актәи аканал» акны адырртара «Утренняя звезда» реаладырхәыртцаз. Ускан агәыц аиааира ргейт.

Иахья Лиова аус иуеит Акәатәи

апшьбатәи амузыкәтә школ ағы, анафс ахәбатәи абжьаратә школ ағы, иара уи адагы Акәатәи Ахәынтқарратә культура атцара-иуртағы. Лиова атцарайуртағы ахәыцқәа «жәлар рышәахәа-ра ашьақәа» хәа аматәар дыр-запхьоит. «Хара хәа апсуа ашәакәа рхьтцхьртақәа ахәычы иазхәо дыказам. Даргы азәлымхәра аадырпшуеит. Иаха инартцаула-ны аматериал рызнагарц ртахуп азы, апшаара салагейт. Ғыцк еснагь ирыдугалар, аинтерес ркуеит. Саргы сьбабаа мызыртцаз дара ркынтә атак ансоуа – уи сгәы шьтнахуеит», - ихәоит Лиова. Иара дазыразуп ажәйтә ашәакәа цсахны ианыкарто, ғыц апцстазаара анрырто ашәахәафцәа, аха амелодиа алакьысра атахзам, ашәа абжы анго ауп ианмызуа, иаз-гәейтот уи.

Лиова Смыр 75 шықәса дш-ыртагылогы мышкы иусура дагым-хацт. «Аусурағы сыпсы сшьоит. Сара сдырракәа шьта дәәзәы иахь исыр-хароуп. Ахәыцқәа санрылагылоу сгәы еизхәуеит. Сычмазәоны схы сымбазац. Уаурыжьом!», - длафует Лиова. Иара итафцәа азәыршы амузыка рыпцстазаара адырхәалейт. Урт дрызгәдууп. Ипха Николь, ишьта дықәлейт, дырцафуп, ахәыцқәа амузыка длыртцойт. Афбатәи лакәзар, зычаны амузыкәтә школ далгаз, лди-плом лаб инапы инаркны, иреихазоу атцарайурта дтәлейт, дәәа мшәк да-нылеит.

Лиова Смыр қаралеи қазшья-леи еиуеипшым ағар апсыуа шәала иаазоит. Ипцстазаара ағыырак уи иазкуп. Агәымшәарей, ақыареи, апсуарей рыла еиғартәоу урт, аазагоуп хәа ипхьазоит. Ахәыцқәа рдунеихәапшышья ибзианы идыруеит азы, рызнейишьягы дақәшәоит. Арцафшы иалихьз изанаат дахь-хәны хәа иқамлацт ахаан.

XII жәларбжьаратәи афорум

Х – иубилейтә рыцхәк рыхьзала

■ **Жьтаарамза 1 азы Атоурых-дыршәа-кавказтцаафцәа жәларбжьаратәи рфорум: «Кавказ ажәларкәа XVIII–XXI ашә-кәа рзы атоурых, аполитика, акультура» аартра мшапысит Акәа Аминистрцәа Реилазаара аконференц-зал ағы.**

Афорум Аңынцтәылатә еибашьра Дузза ағы аиааира ага-ра 80-шықәса ахьтцрей, Аңсны Ахәынтқарра Актәи Ахада, академик Владислав Григори-ица Арзынба дийжәтеи 80-шықәса атцрей, Д.И.Гәлиа ихьз зху Аңс-нытәи агуманитартә тцаарақәа Ринститут 100-шықәса ахьтцрей иазкын.

Аңсны Ахәынтқарра Ахада Ба-дра Гәынба XII Атоурыхдыршәа-кавказтцаафцәа жәларбжьаратәи рфорум далахәын. Уи алахәы-лацәа дрыдныхәало иқәгыла-рағы иазгәейт:

Хәтыр зқәу Афорум иалахәу зеггы! Акыр иапсоу асасцәа!

Сара сзы атцак ду амоуп иа-хьатәи XII Атоурыхдыршәа-кав-казтцаафцәа жәларбжьаратәи рфорум алахәра. Жәларбжьа-ратәи афорум Аңсны иеизнагет иналукааша атцаафцәа, Аңс-ни Урыстәылеи рытцарадырратә уаажәларра ахатарнакцәа. Цы-дала иазгәастарц стахуп афорум амшапгара зызку акрызтцазкуа х-иубилейтә рыцхәк реиқәшәа-ра иамоу асимволтә цакы. Сынтәа хара иазгәахтоит Аңынцтәы-латә еибашьра дуззақкны Аиаа-ира 80 шықәса ахьтцра. Асовет Еидгыла егырт ажәларкәа реи-пш, ари айбашьракны Аиааира аагарағы рлагалмта дуззоуп иа-ра убас Аңсны жәлар.

Ицкыны 80 шықәса рапхья, Аиааира Ду ашықәсан диит зыхьз наунагза Аңсны атоурых ианы-лаз, – Аңсны Ахәынтқарра Ак-тәи Ахада, иналукааша атцарау-аф, хмилат рпыза ду Владислав Григори-ица Арзынба. Аиааира иалиааз, анафс Аңсны Аңынцтәылатә еибашьракны Аиааира иасимволхаз!

Ахцатәи иубилейтә рыцхәуп Дырмит Иосиф-ица Гәлиа ихьз зху Аңсуатцараатә институт 100 шықәса ахьтцра. Ари хмилаттә культура, хбызшәа, хтоурых реи-қәырхареи рырғиареи рыкны ароль дузза назыгзо ижәйтәзоу тцаарадырратә усхәартоуп. Абри аинститут хәжәлар рзы иуадафыз аамтәқәа раан напхгара аитқон Владислав Григори-ица Арзын-ба. Чыдала атцак ду амоуп хара хзы хфорум иахьалахәу Урыстәы-латәи атцарадырракәа ракаде-мия Мрагыларатцара аинсти-тут ахатарнакцәа-атцарауаа. Ихәатәуп, ари аинститут акны акыр шықәса аус шиухьаз Влади-слав Григори-ица Арзынба. Абра иагышьяқәгылеит Мрагыларей

Кавкази ртоурыхи ркультуреи рытцәафшк иахәсабала ихьз хара-ра-кы.

Аңсни Урыстәылеи рытцәа-радырратә усбартақәа русеицу-ра хара хәхәапшуеит акрызтцаз-куа стратегиатә хырхартак ахәсабала. Уи атцак дузза амо-уп атоурых айқәырхареи кав-каз ажәларкәа рығиаразы хәы змазам ахықәккәа абицара ғы-цқәа рымада рзы. Сгәы иаанаго-ит, ари Афорум Кавказ ажәларкәа ртоурых, ркультура, рполитика иадхәалоу акрызтцазкуа ате-макәа инартцауланы рытцәара ахьымшапысуа тыпхоит хәа. Ика-лааит уи аусура хтәыла акульту-ратә тынха ду айқәырхареи арғиареи рзы лагаламта дуны. Ишәзейгысшьоит лытцшәа змоу аусура, аартра ғыцқәа, аихьза-рақәа».

Иара убас, афорум алахәы-лацәа дрыдныхәало дықәгылеит Агуманитартә тцаарақәа Ринсти-тут адиректор, афилологиятә нау-кақәа ркандидат Арда Ашәба.

Иахья иаатыз афорум зымехак тбаау аусмәапгәтәкәа ируакуп. Уи рхы аладырхәуеит Москва, Сан-кт-Петербург, Ростов Ставрополь, Саратов, Астрахань, Нхьытц Кав-каз ареспубликәтәкәа, Урыстәы-ла егырт арегионкәа, иара убас Ермантәыла, Казахстан, Кыр-гызстан, Германиеи Тьркәтәылеи ухәа ркынтәи 250 – шык инарзы-напшуа атцарауаа.

«Аинститут азы зеггы реи хә иааха дуны иқәлейт 1992-1993шш. апсуа-қыртүа еибашьра аан ампытцахалыфцәа шыатанкыла апсуа жәлар рықәга-ра хықәкыс иқатцаны хгәалашәа-ра, хтоурых иадхәалоу зеггы зныз аматериалкәа ахьытцәахыз Аңснйтәи ахәынтқарратә архи-ви аинституты ахьырблыз. Аха апсуа институт атцыс феникс еицш аццышә иалтцны уеизгыи еицшьяқәгылеит», хәа ихәейт иара.

ААУ аректор Алеко Гәрамии ихьзала адныхәаларатә аацхамта дапхьейт ануакатә усуразы апро-ректор Цьулиета Адлеба.

Атоурыхтә наукақәа рдоктор Аслан Афзба «В. Г. Арзынба – иналукааша апсуа хәынтқарратә ус-зуф» хәа ажәах неитцых қайтцет.

Жьтаарамза 2 рзы афорум аусура анафстәи асекциякәа рыла имшапысуан:

«XVIII–XXI ашәышықәсақәа рзы Кавказ аполитикатәи асоци-алтәи ғиара»;

«Хәамтәзтәи Кавказ атради-циякәеи амодернизацияи рыб-жьара»;

«Кавказ ажәларкәа рбызшәа, рлитература, рфольклор апробле-мақәа»;

«Владислав Григори-ица Арзынбейи Кавказ иғыыцзоу ато-урых апроблемақәеи» – иауби-лейтә секция.

Ари амш азы иара убас иазпхьагәатан астал гьежькәа:

(Алгартә 2-тәи ад.)

Бадра Гәынба Аңсны Арбцъармчкәа рҕы

Агәеанызара гәгәахарц

■ **Аңсны Арбцъармчкәа Рьдцәкәтәф Хада Бадра Гәынба атәылахчара Аминистрра ағы аоператив-тактикәтә зыкәтцәрақәа рымәаңгара азцаарақәа рзы аинструкция-методикәтә еиҕәәжәарақәа мәаңгегит.**

Аеазыкәтцәрақәа рхы аладырхәит Ахәынтқарра Ахада Иусбарта, аминистрцәа Реилазаара, Ашәартадара Ахеилак анапхгара Аңсны ақалаккәеи араионкәеи рхадацәа, иара убас атәыла амчратә структурәкәа рнапхгәацәа. Азыкәтцәрақәа реишхәалақәа рыла Бадра Гәынба Арбцъармчкәа рнапхгәратара хыкәкыләтәи адцәкәа ригәит.

“Хәтыр зкәу амызцәа! Аңсны Ахәынтқарра Арбцъармчкәа рыкны архәтәкәа ҕ-ганктәи аоператив-тактикәтә зыкәтцәрақәа мәаңгәахароуп жьтаарамза 13 инаркны 17-нза.

Ари аңхәа имәаңгысхәан Арбцъармчкәа рхәтәи еилазаара рырәтә зыкәтцәрақәа. Ацарашыкәс иалагзаны имәаңгын 36 усмәаңгәтә еиуеиңшым ахырхәртәкәа рыла аеазыкәтцәрақәа Аштаб хәда аоперативтә еилазаара архәтәкәеи, аидгыларәкәа ркомандатә елазаарәи алархәны. Архәтәкәа рыкны имәаңган: арратә кәшәкәа имәаңгыргаз айбашьратә хысрақәа 24; арратә взводкәа имәаңгыргаз айбашьратә хысрақәа 12; аротатә тактикәтә зыкәтцәрақәа 4; ичыдоу атактикәтә зыкәтцәрақәа 6 арратә хысрақәа рыццәны; имәаңгыроуп архәтәкәа антыцтәи рхысрақәа-6.

Ичыдоу азәлымхара атан арзервтә шыақәгыларәкәа разыкәтцәра, имәаңгысуан аоперативтә, амобилизациятә, адцәкәтцәратә еазыкәтцәра аформәкәа зеггы рыла. Акоманда-штабтә еазыкәтцәрақәа агәыпкәа рырхәтәкәа “Мрагыларәи” алархәны имәаңгоуп зынза -7. Абар уажәшәтә шышыкәсоуп инеиңынкылары имәаңгысуеиңжәи ичыдоу атактикәтә еазыкәтцәрақәа арзервтә бригадәкәа алархәны. Ацарашыкәс иалагзаны ас еиңш икоу азыкәтцәрақәа 64 мәаңгысуеит.

Иахәа хәра иҕыцу аәазарахә хәеирц рапхәаза акәны атәылакны имәаңгыахоит зымәхак тбаау, ацәкы змоу аоператив-тактикәтә зыкәтцәрақәа. Иазгәастәит, Аштаб хәда ишеикәнаршәаз, насггы еиуеиңшым аварианткәа шцәырнагаз азыкәтцәрақәа рымәаңгаразы. Са-ра иалысхит иагышыкәсыргәгәеит зегь рааста иуадамыз ахыкәкы Адцәкәтәф хәда иахәсабала хәта-

ла азыкәтцәрақәа напхгара рыста-лоит. Иарбоу атцара хәрхәтәкәа истандартәым аҕагылазаашьақәа аус рыдуларә иазхәоуп, урт Аңсны адгьылтцәкыракны имәаңгыслоит хәымш ирылагзаны, уахггы-еын-ггы, арзервистцәа алархәны. Ари аҕакпхыкәра ду рыднацәит акомандакәтәфцәа зеггы.

Икәтәкәоу аҕагылазаашьа амәақәтцәаразы иеиҕәкаахоит еиҕәгылоу архәтәкәа ҕба, урт аицлабра арежим ала архәтәкәа напхгара рытара аадырцшуеит. Аоперативтә ҕагылазаашьа есааира амәхак ыртбаау, комплексла архәтәкәа аҕынч ҕстазаара аҕынч айбашьра аҕагылазаашьахә риагара, ацәкырадгьылтә хыхьчара иазку аоперациякәа рҕырыкәтцәраи рымәаңгәаи рхыкәкы хәдахоит урт. Ақалаккәеи араионкәеи радминист-рациякәа рхадацәагы алахәхоит амобилизациятә усмәаңгәтәкәеи атәыла ахьчарәи ирызку азыкәтцәрақәа. Арт азыкәтцәра хыкәкы хәдас ирымоуп Арбцъармчкәа реилазаара иалоу ахәынтқарратә мчрақәа, аҕыңантәи ахәынтқарратә усбартақәа, амчратә еилазаарақәа зеггы рыгәеанызаара арцыхыцхәра. Ахәынтқарратәи айбашьратә цәки змоу амәцзурауаа зеггы айбашьраан рнапынцәкәа рынагза-рәи Арбцъармчкәа ирыццәнакуа ауснагзатәкәа рынагзаарәи иахьынза-рызхиоу аҕәатара.

Хәзтагылоу имариам аамтәкәа рзы, адунеи иҕыцу ашәарта-рақәа ианыртәгылоу, дачә аамтәнык иеиңшымкәа хәра зеггы, аруаф инаиркны Адцәкәтәф хәда иҕынза Цсадгьылк шакәу иҕамоу, уи хшәхәтәку, иара ахьчаразы аҕакпхыкәра хәта-хәтәла зеггы ишхәду хныруазароуп.

Иара убас арбцъармчкәа рыдцәкәтәф хәда ҕ-ганктәи аоператив-тактикәтә зыкәтцәрақәа рымәаңгаразы Адцә кәитцәит.

Ишыкәыргәгәоу Ахыкәкы хәда инакәыршәаны иазпхәагәаҕоу аҕхәара итагзаны имәаңгәазаит архәтәтә гәыпкәа «Мрагыларәи» «Мраҕашәарәи» алархәны, ҕ-ганктәи аоператив-тактикәтә зыкәтцәрақәа.

– Аңсны Ахәынтқарра Аҕыза-министр иҕакпхыкәразаит ахәынтқарратә напхгәратара аҕыңантәи аусбартақәа ацхыраара рытара аиҕкаара, амобилизациятә зцәарақәеи ацәкырадгьылтә хыхьчара иазку ауснагзатәкәеи ркны, азыкәтцәрақәа раан урт русура ахылапшра амәаңгара.

– Атәылахьчара аминистри Арбцъармчкәа рыштаб Хәда аиҕаби ирыдцәазаит: архәтәкәа разыкәтцәра иаццаны амәаңгара;

артцара-еибашьратә уснагзатәкәа рызбаразы азхәыцра-латәи адыргәкәа рышыкәыргыла-ра, иара убас урт рыцкәрақәа, чыдала хшыҕышьтара рыҕазааит цыршы-да апрыгакәа рхархәара изкәитү аҕыпкәа рыкны, иара убас ирыхьчәо аобиекткәа ирзааигәаны.

оператив-тактикәтә зыкәтцәрақәа рылтшәақәа анализ рзура, атәыла хьчара аеазыкәтцәаразы лытшәа змоу ауснагзатәкәа ирызку, Аңсны Ахәынтқарра Арбцъармчкәа руснагзатәкәа разыкәтцәра, амобилизация аиҕкаарәи ацәкырадгьылтә хыхьчарәи рзы ажәалагалақәа разырхиара; 2025 шыкәса абцарамза 10-нза Аңсны Ахәынтқарра Ашәартадара ахеилак аилатәаракны аеазыкәтцәрақәа рылтшәақәа реилыргара – хцәәжәарақәа;

айбашьра аамтә иаццәнакуа ауснагзатәкәа араионкәа рхыхьчара аштабкәа, рымчкәа радгьыларәи;

архәтәкәа, амчкәа, азыкәтцәра-еибашьратә уснагзатәкәа рҕырыкәтцәра иазку ахархәа-гәкәа русура хылапшра аҕара; ахысыртәкәа рыкны айбашьратә хысрақәа рымәаңгара.

– Аңсны Ахәынтқарратә шәартадара амәцзура ахантәафы, Аңсны Ахәынтқарра аҕынцкәтәи аускәа рминистр, Аңсны Ахәынтқарра ачыдалкаатә ҕагылазаашьақәа рзы аминистр, Аңсны Ахәынтқарратә хәзалхратә еилакы ахантәафы, Аңсны Ахәынтқарра Аиҕабыратә еимадара аусбарта адиректор:

хәтәла азыкәтцәрақәа ирылахәзаит иааныркыло амәцзурақәа инарыкәыршәаны;

рнапәтәкәа икоу амчкәеи аусбартақәеи аеазыкәтцәрақәа раан разыкәтцәра еиҕыркааит;

– аеазыкәтцәрақәа раан Аңсны Ахәынтқарра Арбцъармчкәа рнапхгара:

архәтәкәа, имәаңгырго ауснагзатәкәа раан ашәартадара аҕка-рақәа рыкәныкәара алдыршааит;

жәлар рынхамәа аобиекткәеи атәылауаа рхәзхәтәлатәи ахәтәреи аҕхәста рытара алдыршааит;

администрациякәа рхадацәа архәтәкәа, амчкәа, ахархәагәкәа гәып-гәып рҕеишхара ахырхәртәкәа ақәдыршахәтәаит, Аңсны Ахәынтқарра аҕынцкәтәи аускәа рхолоннакәа рыцныкәара алыршаны.

Анаҕыс Аңсны Арбцъармчкәа рыдцәкәтәф Хада Бадра Гәынба, атәылахьчара аминистр Владимир Анҕеи уи иҕаҕыпцәаи аштаб Хәда аиҕабы Владимир Савченкои алархәны аилацәәжәара мәаңгегит. Уаҕа аоператив-тактикәтә зыкәтцәрақәа рымәаңгара иадхәалоу аиҕкааратә зцәарақәа ирза-аҕылеит. Аилатәара иара убас ихы алаирхәит Ахәынтқарра Ахада Иусбарта анапхгәаы Беслан Ешба.

Ахәынтқарра Ахада инатшынны ихәеит арт аусмәаңгәтәкәа разыкәтцәраи рымәаңгәаи тапкыкәрәла ишырзнейтәу. Чыдала ахшыҕышьтара аҕан Арбцъармчкәа реибашьралшара изаамтәнытәиу аҕагылазаашьеи амәтериал-техникәтә еиқәыршәара азцаарақәеи.

Аилатәара аишхәаалақәа рыла Аңсны Арбцъармчкәа рыдцәкәтәф Хада атәылахьчара Аминистрра анапхгәратара арратә зыкәтцәра аәазара ашьтычара, архәтәкәа рнапхгәратара асистема аиҕтәра, иара убас архәтәкәа рхыдцәкәа зеггы кәҕиарала рынагзара алыршаразы иахәтоу зеггы рыла реиқәыршәара иазкны анапынцәкәа ригәит.

XII жәларбжәаратәи афорум

(Алгарта)

– «Атоурыхтә гәалашәарәи аицшаарәи рыпроблемақәа»;

– «Кавказ асоветтә аамтәзы амилаптә политикәи аетнокульту-ратә еиҕақәрақәеи» рымәаңгара.

Жьтаарамза 3 рзы аус руан.

– «Кавказ арегионалтә шәарта-дарәи бцъаршьтыхлатәи аиҕагы-ларәкәеи ирыдхәалоу апробле-мақәа»;

– «Кавказ акультурақәа рдиа-лог ацәкыра ахәсабала»;

– «Кавказ ажәларкәа рытра-дициатә культураи аказарәи ры-проблемақәа»;

– «Археология, Аңсны ажә-ытәтәи ашәышыкәсабжәаратәи атоурых». – асекциякәа.

Ари амш аҕыны имәаңгәа астал гьежь атема «Кавказдыр-

куссиякәа» ирыбзоураны имәаңгәа азбарақәеи, иара убасггы И. Марр илингвисттә цара иазы-руаз акритикәи инарымаданы аинститут ихьз ахырхит; 1954-1955 шш. аинститут Д. И. Гәлиа ихьз зны иахырцәит, аха, хәра им-гәкәа иахырхит анаҕс 5 шыкәса хьзыда икан. 1960 шыкәсазы Д. И. Гәлиа иҕстазаара даналтц ашьтәхь аинститут еиҕа ихьз ахырцәит.

Аңснытәи абызшәеи алитера-турәи атоурыхи ринститут 1960 шыкәса раахыс – Д.И.Гәлиа ихьз ахуп, 1994шыкәса раахыс Аңс-ны анаукақәа Ракадемия агума-нитартә тцәарақәа Ринститут хәа ишыақәгылары икоуп.

Д. Гәлиа ихьз зху Аңсуа-тцәа-ратә институт Атоурыхдыршәа-кавказтцәааццәаны жәларбжәа-ратәи рфорум «Кавказ ажәларкәа

ра: ахышьтара аҕынтәи хәамтәз-тәи азнейшыкәа, ахәшырақәа, иҕыцу ахытхыртәкәа рахь ааигәа зыпцәзаара иалтцыз Н.А. Трапшын С.З. Лакобәи ргәалашәара иазкын. Жьтаарамза 4 рзы иаз-пхәагәатан акультура-тә програм-ма.

Аңснытәи агуманитартә тцә-арақәа Ринститут 1925 шыкәса-зы Аңсуа бызшәеи алитературәи Ракадемия ахәсабала иаҕццан. Латцарамза 28, 1930 шыкәса рзы Аңснытәи Жәлартә цара акомитет иаднакылеит аңсуа бызшәеи али-тературәи Ракадемия Аңсуа быз-шәеи алитературәи ирызку ацә-арадырра-тцәаратә институт хәа ахьз аиҕейтәкыразы ақәтцара.

Аинститут аштат аҕы аус руан 4-шык: адиректор (Г. Берзения), адиректор ихәтыпцәаф (Д. Гәлиа), иара убас шыҕыа аццәарадыр-ратә усзушәа. 1931 ш. нанхәамза 5. азы Аңснытәи Ацентртә Ангза-ратә комитет иаднакылоит Аңсуа тцәарадырратә уаажәларрәи Аңс-суа бызшәеи алитературәи аццә-арадырра-тцәаратә институти ре-идтцаразы ақәтцара. Уи иахццан Аңснытәи аҕәәцәтцәаратә ццәара-дырра-тцәаратә институт хәа ахьз.

Уи ашьтахь Аңсуатцәаратә институт ахьзкәа дыршәгыых ае-итәнакуан: 1935 ш. азы –Аңс-нытәи аҕәәцәтцәаратә ццәарадыр-ра-тцәаратә институт академик Н. И. Марр ихьз ахццан. Аинститут ахьзггы псахны Аңсуа культура аинститут хәа ахьзцаны Асовет Еидгыла Атцәарадыррақәа Ра-кадемия асистема иалатцан, 1939 шыкәса инаркны – Аинститут дыршәгыых ахьз псахны Н. И. Марр ихьз зху абызшәеи атоурыхи рзы Аңснытәи аццәарадырра-тцәаратә институт хәа ахьзцан, 1950 шыкә-са инаркны Аңсуа институт дачә зныккы ахьз псахны, «Абызшәеи, алитературәи, атоурыхи рзы Аңсуа институт» хәа ахццан. Аамтакала, 1950 шыкәсазы «абызшәатә дис-

XVIII–XXI ашәышыкәсақәа рзы: атоурых, аполитика, акультура» ахәаақәа иртагзаны Урыстәыла атцәара-дырратә центркәа хәба аус рыцуразы аиҕәхәртәкәа рнапәтцәфәра мәаңгегит.

Урт рхыпхьазаараҕы икоуп: У.Д. Алиев ихьз зху Карачы-Черкьесстәи ауниверситет;

Чечентәи Ареспублика Анау-кақәа Ракадемия агуманитартә тцәарақәа Ринститут;

Ч.Е. Ахриев ихьз зху агумани-тартә тцәарақәа рзы Ингуштәи атцәара-дырратә Институт;

Афедералтә тцәарадырратә Центр «Урыстәыла Анаукақәа Ракадемия Уралтәи аҕәша Коми Анаукәтә центр» («Коми Науч-ный центр Уральского отде-ления РАН»);

Ставропольтәи ахәынтқарратә арцәфратә институт.

Аиқәшахәтцәкәа аганкәа рыб-жәара аимадарақәа рышыкәыргы-лары, ахәаақәа рыртбаара, рыҕиарәи рыргәгәарәи иазы-нархоуп. Аусеицура ихәдоу хыр-хартәкәаны икалоит:

археологиатә, аетнографитә, атоурыхтә, афилологиатә (алин-гвистика, афольклористика, али-тературадырра) хырхартәкәа ры-ла анаука-тцәаратә усеицура;

анаукәтә информация, апубли-кациякәа, амәтериалкәеи адыр-кәаеи рыла аимадара абжәацә-ра;

астатиякәеи, ажәахәкәеи егьырт анаукәтә усумтәкәеи аганкәа рпериодикәтә кыпхь аҕы ртыжыра;

анаука-практикатә конферен-циякәа, астал гьежькәа, асеми-наркәа, ухәа аусмәаңгәтәкәа ре-иҕкаарәи рымәаңгәаи;

аганкәа, русзушәа рзы ар-хеологиатә, аетнографитә, ато-урыхтә, афилологиатә, ухәа егьырт ахырхартәкәа рыла рыквалифи-кация ашьтыхыразы апрограм-мақәа реиҕкаара.

Жәандәрыңшъ – Владислав Арзынба ибака аартра...

Агәаләказаара бзиаза хаманы

■ **Сынтәа, 2025 шықасазы, «Владислав Арзынба ишықас ауп!» хәа, Апсны зехьынцъара ихалархәеит. Апсны Ахәынтқарра Ахада Бадра Гәынба ус еипш икәз Аусгьа инапы атдаиш!.. Маи 14 аены, Владислав ипсы тәзтгы – 80 шықаса ихьтүзаарын! Апсуа ишықасрацаа анцъара иадьукь-лозар, уи ашықас акры ыкахиума: «апсуа – итәымтә дантагылоу!» - аамтәуп...**

Арака, иалкаатәу, ари амшнхәа хәжәлар ишрыдыркылаз ауп! «Апсны Ахәынтқарра Ахада Иусгьа уалс ихаднацтәит, инагәтәуп!» хәа, уалшәагас акәымкәан, агәатцәнтә иа-ауо апхарра, агәыблара дүзза рытцәтаны, Апснаа зехьынцъара ари аус гьыша - ишахатгылаз ауп!.. Гьшра камтәкәан, Владислав Арзынба 80 шықаса ихьтүра иазкны, игәалашәара иадхәалоу аипыларакәа, аикәшәарақәа, акултуратә хтысқәа, акыгыхтә статиақәа, изкыу ашәкәы чыдақәа ртыжьра ухәа, Апсны ахышәара-чышәара икәынхо хауаажәлар зегьы, гәык-псыкала имфыгырго, ихаддыркуа рфьнархәеит...

Ас еипш гәыхалалла Апсны хәжәлар рхымфәгышәа тәтцәыс ирымоугьы хәатәуп арака! Урт уасхырс ирымоу - Владислав Арзынба изы ргәатцәнтә иаауо, изыркыз, иахьагы изырхәа игушьоу ражәакәа роуп! Иара изы гәрагара бәбәала ирымоу, изырчагъаз ргәаанагарақәа роуп!.. Цқба шәазхьыц, ртдакы зеипшроу, абрака икыгыхьо, хәпсуа жәлар ргъа хазына, ртәеи лаша изыркыз ражәа лыпшаахқәа...

Апсуа жәлар ргәатцәнтә иаауо арт ражәа хьыршәыгәкәа, ражәа цәхәцәхәкәа абас икоуп: «Владислав Арзынба – апсуа жәлар Хапхьагылау, Хгъыза!», «Владислав Арзынба – х-Анцәа!», «Владислав Арзынба – апсуа жәлар рыпсәыхга, рхәырбъыц!», «Владислав Арзынба – апсуа жәлар хаикәзырхаз, Апсны зыхьчаз, Хапхьагылау!», «Владислав Арзынба – апсуа жәлар Аиаиара дзыргаз, Ахақитра рзаазгәз!», «Владислав Арзынба – иахьа ихәмоу Ихьыгышым Апсуа хәынтқарра хзәпгызтәз, рапхьатәи Апсны Ахәынтқарра Ахада!», «Владислав Ардзинба – вечный символ Абхазского государства!», «Владислав Арзынба – апсуа жәлар рмилаптә Фырхатца дуны дыкан, дыкоуп, данхоит назза!», «Владислав Арзынба – жыжәлар рыгәрагара зәагъсәтәыз иоуп!», «Владислав Арзынба – зыпстазаара зегьы хәхтнызтәз иоуп!», «Владислав Ду – хара Хныханзанра!»...

Аныханзанра урысшәала иаанаго «Алтарь» ауп. Уи «алтарь» - Аныханзанра, акыырсиантә уахәамафьы, Жәшәнғәашәпхьахь рхы рханы ауаа - Анцәа ду иахьымтцыныхәо игушьоу тыпшуп! «Владислав Ду - Игушьоу уафны дыпхьазатәуп («надо причислить к лику святых!»)», «Ус изаххәалозароуп апсуаа хныхәкәа рымтцан, Анцәа ду хәнашәпкуа Хныхәарақәа рфьы, хқырсиантә уахәамақәа рфьы!», - хәа...

Саргы сьшәкәкәа рфьы икыгыхьхьейт, Владислав Арзынба изыскхьоу - схы-сыхшыу иазбыз, сдырра иалнакааз, ажәа лыпшаахқәагы. Урт әуп апсышәалей урысшәалей: «... 1989-тәи ашықас аан даацәыртцит, дшыкәгылт Владислав

Арзынба – милтә Гьхьагылафны, апсуа жәлар рмилаптә-хәкәитратә кәпәрафьы Дпъызафны!.. «... 1989 год и с восхождением на государственнo-политическом небосклоне Абхазии, такая выдающаяся личность, как Владислав Ардзинба, с его появлением на Олимп национально-освободительной борьбы абхазского народа, как Предводитель Абхазии, Лидер абхазской нации!..». «Владислав Ардзинба – великий сын абхазского народа!», «Владислав АРДЗИНБА при жизни удостоился звания «Великий Владислав!» - «Владислав Ду!»... как «всенародный титул» - признание небывалых заслуг!»... «Владислав Арзынба – дыпсәыхгафны, дмеилатәикәырхәафны дхазкашәеит, ускан апсуаа зегьы !»...

«... Именно 1989 год, все следующие общественно-политические события в Абхазии того года... «взрастили», «выпестовали» Владислава АРДЗИНБА в «Предводителя» - «Апъыза» в национально-освободительной борьбе абхазского народа!.. Перечисленные факты в «совокупности обстоятельств и причин времени», «момента истории» - выдвинули и поставили Владислава АРДЗИНБА на пьедестал «Лидера абхазской нации» - «Апсуа жәлар Рапхьагылау!»...

«... Абхазский народ зароптал! Приобщился к обособленным молитвам, мольбам!.. Свои молитвенные слова и взоры направили к небесам, где «восседал» Всевышний Бог - Анцәа, к своим Светилищам – Анан-Апсны Лдзаа-Ныха (Апсны Аныхақәа Ран), Лых-Ныха, Дыдырпшъ-Ныха (Апсны Аныхақәа Раб), Елыр-Ныха... Произносились их - Глас: «Нас спас Владислав Ардзинба!»...

«... Появления личности «великого Владислава Ардзинба» в 1988 году, как вихрь, тайфун на государственно-политическом небосклоне в Абхазской АССР, затем - в Республике Абхазий, абхазы восприняли Знамением, Всевышним Благословением, Знаковым явлением Вселенной в их стране - Апсны! «Анцәа ду Владислав Арзынба дахзылбаиштыт. Апсны Анцәа ихазы иалхны имаз, апсуаа ихәитаз, ипсадгьыл акәымзи! Владислав Ду ила хаикәирхьит!». «Всевышний Бог ниспослал нам Владислава Ардзинба! С помощью Великого Владислава он спас нас от гибели! Ведь и земля наша, в своё время была Божественная, подаренная абхазам!», - молились абхазы... И, утвердилось народное пожелание – молитвенная мольба-вердикт «как жертва на Алтаре Свободы и Независимости, как мученика за абхазский народ и Апсны, причислить великого Владислава Ардзинба к Лик

святых», «с благо-изволением и волеизъявлением Абхазской Церкви!»...

Арт, Апсуа жәралзегьтәи ргәатцәнтәи иаауа ажәа гьышақәа, еицәкра рыкәымкәан, шыта «Апсны атоурых» иазынхьит! Ас апсуа жәлар зегьы РЫБЗИАБАРА «кьалан имаазыт», «иалнахыз далнахтәкьейт», «Апсуа жәлар ртәеи лаша, ргъа хазына - Владисла Ду - иакәхейт уи!»...

Апсны зегьы азы, ихтысуп хәа азыухәаратәи икалеит, маи 12 аены, Жәандәрыңшъ ақытан Владислав Арзынба ибака аартра! Имш иира шымш шагыз! Ибака анысхәа, Владислав ихәамц – ибиуст ауп икатцоу! Ацъаз ртәаны иалхыу! Ахәхәеилартәатә бетон икәыргылань! Владислав Ду игушра, итеитыгыш цьбара, ифырхатцаратә цәафә аныубаало икатцоу! Даараза иманшәаланы, казарыла апсуа жәлар Ргъыза, Рапхьагылау дааргышуп! Урт зегьы Владислав ихәсәхьа ианирпшит ари аскульптуратә усумтә хазына зыкәтамтәу - Витали Цвениа, Апсны еицырдыроу апсуа сахьагылау аказа ду. Абака архитекторс дамоуп Салима Малиапгъа.

Владислав Арзынба – ацъазтә еилартәа иалхыу ихәамцтә бака (ибиуст) иахаршәыз ашыршәаф шкәакәа анихыргъа, уака ааигәа игылаз апсуа аруаа шыца, хынтә еикәырццакны ихьсит!.. Еилакь иеилагылаз ауаа рхәкәкәа ааихалашейт, гәыблыла, гәыраз-блала Владислав Ду итеитыгыш инагәидгышылейт! Урт хрылагылан харгы...

Хара хәа сызфьы... Хәхтны қалакь Акәантә хлейт, чыдала уахь аапхьара змаз - Анатол Марколия, Апсны атцәарадыррақәа Ракадемия Ахада ихәтыгуафы, академик, Акәатәи афизика-техникатә институт адиректор хада, Азарет Аиба, Апсны ихьпшым азаанатәидгылақәа Рфедерация ахантәафы, ари астатия зыфшыз, атоурыхшәы, кавказтәаф-Игор Марыхәба.

Арахь иаант: Владислав Арзынба ипшәма гьхәыс – Светлана Цьергьениапгъа, Апсуа жәлар Рцыцьтәылатәи еибашьраан зыккәынцәа тахаз, анацәа Рхеиалаккәа рхантәафәа - Тома Ашзгъа-Езыгәбаиа, Гәыли Кычгъа, Емма Ермолова, Сергей Дбар ихьз зху Гәдоутәи музеи анапхгафы Гугуца Цыкыргъа, Апсны Абыргцәа Рхеилак ахантәафы Аполлон Тәмаа (Думаа), Апсны Ахәынтқарра анапхгара ахатарнакра зуаз - Цьансыхә Нанба, Гәдоута араион Ахада Валери Ашзба, ателәхәапшра «Абаза» ахантәафы Руслан Хашыг... Еизейт арака – Жәандәрыңшъ ақытәи, убас - ааигәа-сигәа егырт ақыта-гәылацәа ркынтәи - ауаа нагақәа, акыр збахьоу, ауаа хатәрақәа, Апсны имфәгы-

сыз акыртуа-апсуатә еибашьра иалахәыз – «Апсны Афырхәцәа», «Леон иорден», «Агәымшәаразы» амедалкәа занашьақәоу - апсуа еибашьцәа-аветеранцәа ухәа...

Абака анаадырт, еизаз ажәлар ашышәхәа иарашка хфьинаххейт. Абака афәагыхьа ханнеи, Владислав Ду хитмтахырхәеит! Ашколхәыцқәа, анацәа-ахәса, апсуа аруаа ухәа, ирацәазаны, иргәытамзоз ашәтқәа наганы абака амтцан идыргыло иналаган, дук мыртцыкәан Владислав Ду дбабышзә, дышәтылахаха да-картцейт!

Аенытәи хаизара ааиртын, зегьы хаарзырыфны, ацәажәара дналагейт, абас еипш хаикәшәара еиғызкааз - Цьума Мхаз (Махаз)-ипгъа Габунниа. Уи ибжы фәацаз дцәажәон. Цьума, зкыта гәакьа Жәандәрыңшъ акны пату қәу, цыбаабакәа рацәаны иаду, инеидкылангьы 34 шықаса, Мацьыт Гькын ихьыз зхыу, ақытцәнтәи абжьаратәи ашкол адиректорс аус зухьоу иоуп! Уи – 1985-2000, 2003-2004 шықәсқәа рзоуп. Иара иахьагы, уи ашкол акны ртәафш аус иуоит, 2017 шықәсазы ихтцоуп ахәтыртә хьзы - «Апсны Ахәынтқаррафьы зәагъсәтәыз артәафы» хәа, Апсны ажурналистцәа Рейдгьла далахәылашәуп... Цьума дгьлан мардуанла иафәкатцәз ахәы хракырафьы. Ишьтахь, иарбьареи, иармареи рыла игылаз ахәхәтә, амармалташәтә лыхкәа рыла ичагъаз абакақәа харгәидгышылон хара. Хәхьгылаз акнытә аарла иахбартан, апсышәала ахьтәи нбанқәа рыла - Жәандәрыңшъ ақыта иалтцны итахақәахьоу апсуа хәцәа-бьешқәа, урт ахәхәтә-дакьақәа рфьы зыжәләкәеи зыхьызкәеи изынпккәла изынқәаз...

Уака ирнын 1937-1940, 1941-1945, 1992-1993 шықәсқәа рзы ита-хаз ақыта Жәандәрыңшъ иалтцыз апсуаа – афырхәцәа! Иаабоит, урт абакақәа ирывагылоуп апсуа жәлар Рьынцьтәылатәи еибашьраан жәандәрыңшъаа рыккәынцәа злеибашьоз акәалтәи машына - БМП-1 руаки. Дара абакақәа зыкәтамтәқәоу - апсуа сахьагылауцәа-Казацәа Тариел Амгъари Валери Багәтелиеи роуп...

Цьума Габунниа далацәажәеит Жәандәрыңшъ ақыта Апсны иамоу ахпгша ду, ақыта Ажәанба дукәа рыжәла ахьз ишахьзу, Бзыгътәи Апсны иаларсы, иагәеисыртоу - ибагъаза загъсуа жәлар иргәылсоу - жәандәрыңшъаа ржәытә-рафәтә атоурыхқәа – иркьае-ркьаефзаны! Рызбахә ихәоит 1914 шықәсазы «Апсуа-шәыуаа» - «Абхазская сотня» иалаз жәандәрыңшъаа 12-шык аеыуаа. Урыстәыла иадгыланы, актәи аимпериалисттә еибашьра ду афьы, зәалархәны, урт ирчәгъаз ахьыз-ахгъша, иаадыргъыз ргәымшәара, рфырхатцара. Дрылацәажәоит, 65-шык рызбахә ихәоит жәандәрыңшъаа-бьешқәа «Кьираз» иалаз, Цнагә (Нестор) Лакоба Бзыгътәи Апсны еиғикааз иагәтылсақәаз, Ашарданаа рапхьа инаргыланы, Дрылацәажәеит Сталини Бериеи раамтәзы, 1937-1940-тәи ашықәс еикәатцәкәа ырыладьырыз, жәандәрыңшъаа – иахьагъсуацәкәкәаз, Апсуара ныкәызгәтәкьоз ахьракәыз, зыхпгша бәбәзәз, зхы амтц ыкәз-мыртәоз, Нестор и-«Кьираз» иаланы, апсуаа рабацәа - акыртуа меншевикцәа Апсны иахьыкәырцаз азы!.. Ихьааганы, игәытшәаганы 85-шык жәандәрыңшъаа рхыпхьазара хәлехәеит, СССР азы, 1941-1945 шықәсқәа рзы, Ицьынцьеибашьра дуззаны икалаз акны итахаз, зыфныкақәа изымхынхәыз! «Ианамузах - игәыкачагоуп!» хәа хирдыррацы, 71-шык жәандәрыңшъаа рхыпхьазара хәлихәит, злахьынцәа шкәакәаз, уи аибашьра зыблара иалтцны, зыгысы еикәханы зыфныкақәа рахь иаззгы!.. Еиха игәыкәааган рызбахә далацәажәеит, 1992-1993 шықәсқәа рзы, апсуа жәлар Хцьынцьтәылатәи еибашьра иалахәыз жәандәрыңшъаа рхыырпар! Апсуа жәлар шыатанкыла икәхсонит хәа, Апсны еибашьрала иакәлаз Шевардназе

ир ирфәагыланы еибашьы! Апсны иакәлаз акыртуа-аба иныртәаразы, икәхразы зышьтамтә зынза арыцкьараз, - зхы-зыгъсы иамеигзакәаз! Урт Апсны зхы акәызтәз, жәандәрыңшъаа рхыпхьазара – 32-шык ыкоуп! Икан - аҗаацәара иаламлыцызгы! 5-шык жәандәрыңшъаа ирыхтцоуп «Апсны Афырхәцәа!».. хәа ахьз хараки.

«Абра иахьа иаахартыз, уажәы ижәбо, Владислав Ду ибака катцоуп ақыта Жәандәрыңшъ иаланхо, хқытауаа - хәжәлар ргъара-еилагьса ала!» - анихәа, аеырхәа сылабьырзқәа рфьинархейт! Уи ус иааларкьаны исыхьт: еилагылаз ауаа гьытфык – сеицгәартаратәи! Сшызыфьыц сзырфәо, счабра тыганы сылабьырзқәа срыцкьон... Хәара аҗахьума, жәандәрыңшъаа ргъара-еилагьса азымхәзеит Владислав Ду ацъаз-еилартәа иалхыу ихәамцтә бака, хәзгәидгышылоз! Гәдоута араион абиуцеттә гъара ацырхарааны икатцан! Аха, арака ихадәз, Жәандәрыңшъ иаланхоз анихәы, ихәтә цыбаала ирхәз - зыкьмаат затцәык акәзаргьы иишәаз, гәык-псык ала, уи изкь маат дәмейзакәан, ихы-итаацәа ирыгырханы, Владислав Лаша ибака иахьа-деитцәз, ихьахишәара – миллион рацәала аҗаратә маазара ирейхан!! Гьсуа-цәсла иухәозар: «хәы амазамызт!!!».. Аены, абас еипш, Жәандәрыңшъ ақыта хаизара ду зыкыз атәкы, Владислав Лаша ибака аартра ахпгша закәу, Апсни апсуа жәлари рзы уи ицъабаакәа ахьынзабәбәоу ухәа ртәи иазкны, хәагъхьа икәғьейт: Тома Ашзгъа-Езыгәбаиа, Гәыли Кычгъа, Валери Ашзба, Цьансыхә Нанба, Валикәа Гобечиа ухәа. Ажәеинраалақәа ирыгыхейт ашколхәыцқәагы...

Жәандәрыңшъ ижәытәзоу, тоурыхла зыхпгша бәбәоу гьсуа кьцоуп! Жәандәрыңшъаа - ибәбәакацаза «Апсны атоурых» иаларсу уаауп, апсуа жәлар рыцәаа-рыбзиа - жәын-гыг-фәнгьы иазхьаауоз, изныруоз, изпъстазаароу роуп!..

Ас анысхәа, арака азбыхә мхәакәан узафсуман ақыта Жәандәрыңшъы, уи иаланхо – дара жәандәрыңшъааи ирызкыу ашәкәы ду! Уи апыртцейт Гәыгәыца Цыкыргъаи Цьума Габунниа!.. Апсны ибзианы еицырдыроу арт ашыцәагы, итрыжыит - «жәлар ирхаргәхьаз акакала, хәыц-хәыц еидызкылаз» жәандәрыңшъаа «ф-абиҗарак ртоурыхқәа реизга» згәылазо атыжыымтә!

1914 шықаса инаркны иахьанза аамтәқәа иртәзо тоурыхтә шымтәуп, жәандәрыңшъаа – ирнысымфәоуп, шықәсыла еихшоуп, «Жәандәрыңшъаа ргәадурақәа» ақәша алагы иыхркәшоуп! Арака хәпхьоит жәандәрыңшъаа хәта-хәтала рнысымфәкәеи (рбиографияқәа), рпа-треткәеи!

Жәандәрыңшъ – қыта дууп! Иахьа инхоит 240-тзы. Ақыта шоуп 7-цутак рыла. Урт рыхьзқәа абас икоуп: «Ашәырхәы», «Баалырхәы», «Алашхәы», «Арашхәы», «Акәаскьамтә», «Ацъахьы», «Апшьдәаны»... Ақатран мфәкәа рацәоуп урт лакьы-лакьо - ақыта Жәандәрыңшъ ацутақәа ирылсойт. Цқба рхырхартә гьанқәа узымдырыр, удыркьаларгы рылшоит!..

Арака, рхәоу еикәшәа, таацәарак еипш, еиланхоит 69-апсуа жәла рхатарнақәа. Жәлала рхыпхьазара еихәуп - Григолияа. Нас ицәит ажәлақәа – Кәыруаа, Дасанияа, Шамаа, Мишьелиаа, Цьуғьелиаа, Ахьиаа, Гәынаа, Агъаа. Икоуп уаанза Жәандәрыңшъ ақыта инхоз, аха иахьа ара игушьмло ажәытә апсуа жәләкәагы... Арака дынхоит еицырдыроу ахәшәтәфьы, – Карамзиа (Агәуа) Тапс. Ақыта «Жәандәрыңшъ» ахьыз зыжәла ала ишыкәгылоу – Ажәанбақәа - Жәанба, ажәытә тоурыхла ирацәафзаны арака инхон, аха, иахьа - ф-тзы затцәык роуп инхо!..

(Алгартә 4-тәи ад.)

«Пъстазаарас икоу Пъсадгьылуп!»

Ажәеинраалақәа рцикл

«Пъстазаарас икоу Пъсадгьылуп! – Ари уажәаса жәәнануп хаздапъшуа. Хабацәа ргәы иштұхәааз гәыкалоуп, Хапъсны хақәзаргьы хаазырпъшуа.

Неироуп анырхәоз изқәымыз хьатра, Утоурых шытақәа Анацәа арбьоит. Ишапъшапъуа Ешыратәи ухәыштәарамца, Ужәлар иахцәахьафуп, зегь харпъхоит.

Пъстазаарас икоу - Пъсадгьылуп! – Ари пұхьацагоуп – Арзынба ихатәуп! «Насыпъс ихамоу – Аидгылароуп!» – Иаапъхьара дшақәлоу иаартны ихәатәуп...

Хапъсадгьыл иахапъыруеит ублақәа, Учыцқәа реипъш иухьчон убызшәа. - Абаақәа, сшәыхәоит, Абаақәа! – Иузааргахьоу шәхамштын! Ишәыхьча!

- Апъсны Қырттәылоуп» - уабылхьан, Уанцәафыз-натә уаштан Атоурых. Утархартә тыпқәа урхыпъахьан, У-Кьахьбаха уеыжәын уеиқәных...

Зны дышьхазар, зных дыпъшаласуп, Иахьанзагьы пұхьа дгылоуп, дыхәоуп. Арзынба дхамтоуп, дшъардаамтоуп, Адунеи дахытәахьеит д-Нарт-мафәоуп...

Арзынба шыаҗамырзга иажәақәа, «Ахра ашәа» зыпъсахуа ихы-иҗы. Арзынба – Апъсны апъсынтры наза, - Дыкоуп дназымгац згәаҗы.

Арзынба ихышытрақәа рыпъшзагоуп, Илапъшхәаа Хапъсадгьыл апъсынтроуп. Арзынба дымцажәлоуп, дхьызрацагоуп, Дырбьацагоуп, Апъсны азна дразуп...

Ижәдыруаз ихьыз чыда Ачхароуп, Апъсуара еиқәырхага – Ауафроуп. Ианатәху Апъсадгьыл ахьчароуп, Арзынба иаанаго-апъсуа ипъсынтроуп...

Хапъсадгьыл аҗапъхьа Пъсадгьылра, - «Нан» ихәаанза Пъсадгьылра иухьан, Ихатәы бызшәа дагәышыбаҗан гәыкала, Дзаазаз игара Ахақ ишәахьан.

Абхьзыс хазлаҗехәо – Апъсыцқьароуп, Апъсыцқьара Адоухашта дахшеит. «Пъстазаарас икоу - Пъсадгьылуп! – Арзынба Владислав баша имхәеит!..

Зхәыштәарамца изахамтәаз зызхара

Апъсуа нбанеипъш шәгәатца иадшәтә, Ххәхәқәа изхьышьлоз инапқәа. Жәлар Рфырхатцара ихьз, ижәла, Хашьхәқәа аҗцәажәеит игәыкуа.

Ишашьазом Арзынба ихьышытра, Ишытақәа ируеит бакара.

Арзынба пұсыраза имшыта, Иахьылапъшуеит, имшра, иуафра.

Иабхьыз зыпъсахуа – «Аиааира» - Хапъсадгьыл зыршәтуа ихыпъша. Ханцыра иацызтдо ессаира, Хдаракәац еихазхаз уи ипъшра.

Хаибашьцәа знигаз ишьамфә, Ргәымшәара, инымтәо зхәатәы. Еиташәхәала Арзынба ибжьала, Пъсшьаха зхы иазымтдоз дтәаны.

Иажәа шәырфәыцла, еицышәхәа, Гәаталаша ихәыцуаз хара. Пъсыраза имцажәла еитчышәха, Зхәыштәарамца изахамтәаз зызхара.

Адгьыл дацхәхьан хапъыцла, Апъсны агәы дытцми иахьак. Иламыс шәатцапъшла, шәанықәла, Анацәа Рхақоуп иара ихәқ.

Убызшәазароуп уан, лбызшәа аҗапъхьа, Абри афьза ажәапъжа иҗан. Апъсуара акәын иабхьыз, ихаҗсахьа, Игәы-ипъсгьы ахтнитцеит – дыхәҗан...

Ибжьала исахәлоит «Ахра ашәа», - Шәизызырфәы! Ишәуп ишәхпұраауа... «Ахра ашәа» - хәа испъсахуазар ижәла, - Азгәгы сизбашам уамашәа...

Арзынба иблақәа рыла

Асазқәа пұагәырбьа аныруаз рпұа илтца анилтцлакь акәын.

Арзынба иблақәа рыла, Апъсны алахьынтца шәызбала, Ишәхамштын иахьылтүаз алфәа, Хацкәынцәа рызфәы, дара ршьа.

Ес-ииуа ирыциуа хзыхьпұшьа, - Ухагымзааит Арзынба Владислав. Арзынба – Хашьхардац», Хәхәрашәа» - «Шәнеибац!» зыпъсахуаз иара илаф.

Ихәон: – апъсуа иззымхәо запъсшәа, Дтәымуп, уи Апъсны дапъапъсоуп. Арзынба дицпұхьаза пұагәырбьа. Апъсыцқьақәа ижәула – уи дапъсоуп.

Арзынба дгылеит гәышпұыла, Хапұхьагылаф – Аиааира хзыргаз. Бирақха иашәылаз Ххьыпұшымра, Хтоурых-пұшьа иргпұшзаган иазынхаз.

Арзынба шәинықәла, дышәныхәа, Ихаазаларц дзыпъсахша апъацәа. Ибызшәала хадгьыл шәанықәла, Хбызшәада иауам пұхьацара.

Ес-ииуа Арзынба иааигәа, Апъсра неизом. Ихьзала ишәхәала... Дицпұхьаза ижәула пұагәырбьа, Ушахьмырпұхашьо! – хәа Тәуба жәула!!!

Белла Барцыцпұха

«Бандухалак ибзеитасхәоит»

Амцабз иалтцыз

■ **Нанхәамза 14, 1992 шықәсазы рыцхарақ Калоит хәа изқәымгәыгуаз мшын, аха иаалыркьаны Аңьынцтәылатә еибашьра иалагеит.Иацсахит имацымкәа ауаа рыцстазаарақәа. Убас еипштәкьа ипстазаара аеацсахит сара сыззаатгыларц истаху саб итоурых.**

Ферызба Даур Радион-ица афизика-математикатә факультет 4-тәи акурс дастудентын Аңьынцтәылатә еибашьра аналагоз. Урыстәыла дықан.

«Аибашьра шалагаз анеилискаа, иа-разнак исызбеит хатәгәацхарала еибашьуаз рапъхьазатәи агәыпқәа руак срыцны сыпсадгьыл ахь схынхәырц», – ихәоит иара.

Мусса Дауров инапхгарала Дамхәырцтәи ашыахытцырта дахысны,Апцсныка дааит.Еиу-еипшым арратә усмәапгәтәкәа дрылахәын.

«Аибашьраан имариаз мшы ыкамызт,аха зегьы реиха ицәгьан пұхынгәынмза 4, ари афбатәи сымшироуп», – ихәоит еснагь саб. Саныхәычыз аахыс еилискаар стәхын ус зихәоз. Аха сызцаарақәа ртакс «бандухалак ибзеитасхәоит» хәа нсәтеикуан.

Аамта цеит, сызцаарақәа ртаккәа соуит, еилискааит абыскаамта иҗымтра зыхьказ.

Ахабшык акрызтцазкуаз харақыран, убри акынтә саб дызлаз ацхырааразы ирышытыз агәып "Горец"ибзиан иазыкәтқан. « Ари ахтыс иагьа уазыкәтазаргьы даара ицәгьоуп,азны-казгьы икалаз хәеилымкааит",-ихәоит саб.

Еиуеипшым абцъар ахккәа рыла аҗацәа аверталиот иеихсуа иалагеит. Хаибашьцәа атытцха рымтакәа агранатамиот ала аверталиот иеихсит, иаразнакгьы амца акит.17-шык уа итаблит, итытцызгьы ибылны, ахәрақәа рыманы ауп иштытцыз.

«Уи агәып аҗы исыцын сан лахәшьаца Тәмыр Харчлааи, иаб Валери Харчлааи (Се-дои) хәа зархәоз ,иара убасгьы ханшьа Зур-рик ", – ихәоит уи.

Аибашьцәа ртагылазаашьа даара иуа-

дашын, аха агәымшәара аарцшны ишрылшоз ала аҗа иҗагылан. Шромантәи хәру-аа ианеилыркаа, агәып амацәаз иштәшәаз, аминаршәгәла ахысра иалагеит. Уи иабзо-ураны хибашьцәа ироуит алшара ахәра җәгәақәа зауз ацкәынцәа ирыцхрааны ралгара.

Саб ишихәо ала, иашьа Тәмыр иҗәгәа-ны дыблын, ихала дызцо дыкамызт. «Сар-гьы сыблын, аха схы сахәартә сықан.Сәы-зеи сареи хәицхырааны Тәмыр абна акынза днахҗеит», – игәалаиршәоит саб,уи амш мы-жда атәы еитахәо. Уа гәыпҗла рееидыркыле-ит, 2-3 саат аиҗахысра цон,нас ироуит ал-шара азы ирны ицартә еицш.

"Азы сырны санцоз ауп иангәаста,аснаи-пер хы сықәшәан сшыкәз.Убаскак сгәы аза-аигәара ажьы тнажәеит, утацкәым нташәо акынза", – ихәоит иара. Азы ианыр нахыс, ихәны икоз цхыраарада ишырзымгоз еи-лыркааит. Убри акынтә руазәк дрышытуеит хара хтәкәа рахь. Аха хәруаа рҗы даннеи, дшәаныуоу цьшьаны игәра ргәзом,дыткәа-ны дыргоит.Агәып ихабар анырымба,даҗа шьоукы рышытуеит. Уи зегьы аамта агеит, идыршар акәхеит. Амшгьы цасхәа иауаз-шәа, ауха ақәа ауит.

46-шык рыла ишыақәгылаз адесант акы-нтәи саб дызлаз агәып 14-шык еицалтцуе-ит,3-шык даҗа хәымш рышытахь иалтцит, 29-шык фырхатцарыла итахеит.

Атыхәтәан саби иашьеи иара убасгьы рфьыза цкәын Гела Котцобаиеи рбылрақәеи рыхәрақәеи ахьыхьантаз иахькьаны ирышытуеит Москвака, Вишневски ихьз зху абылратә центр ахь. Уа Гела ипстазаара далтцует. Саб – Ферзба Даури иашьа Тәмыр Харчлааи фымз Москва ахәыштәыртәҗы ишътан.

Саб Аңьынцтәылатә еибашьраан иоуз ахәрақәа ирыхькьаны 2-тәи агәып аинвали-дра имоуп. Ианашьоуп Леон иорден

Лаура Ферызба,
афилологиятә факультет
ажурналистика акәша
2-тәи акурс астудент

Ацацхақәа рнапы иадыркит

■ **Жьҗаарамза 1 азы,Апсны Ахада 24-шык арепатриантцәа ауада җыцқәа рцапхақәа рнапы иаиркит. Ари аусмәап-гәтә мәапысит Апсадгьыл ахь ахынхәразы ахәынтқарратә еилакы ахыбракны.**

Ахәынтқарра Ахада иқәгыларақны иантцшыны иазгәеитеит «Хцьынцьуаа рып-садгьыл ахь рырхынхәразы атагылаза-ашьақәа рапцара атцак ду змоу хәынтқар-ратә уснагзатәны» ишыкоу, убасгьы рыхшара ара ираазарц, Ареспублика ар-гылара зәалазырхәырц зтаху хрепатри-антцәа ахәынтқарра ескьынгьы адгылара шыриналло. Ахәынтқарра Ахада ихәеит, ае-кономикатә удаафракәа шыкоугьы, ара ииз, изызхаз атәылауаа нхартә тыпҗла иеиқәыр-шәам шыкоугьы, хәуаажәлар арепатриант-цәа анхартә тыпқәа рытара азцаара еилка-арала ишазнеиуа.

Ауадақәа рцапхақәа зауыз рышынцқка икоуп Апсны ахьчаразы иааз Апсны Аңьынцтәылатә еибашьра аветеранцәагы,

Тыркәтәылантә, Карачы-Черкьесынтә, Кабар-да-Балқариантә.

Бадра Гәынба итабуп хәа реихәеит Апсны атоурых җыц акны иуадафыз аамтақәа раан ахақәитразы ақәпараҗы иааны фырхатцара-ла иахьхәавагылаз азы. «Шәара ацхыраара, адгылара шытара – ахәынтқарра иауалуп», – ихәеит иара.

Ацапха зауыз арепатриантцәа ахәынтқар-ра Ахада итабуп хәа иархәеит иыртә азҗәлымхареи, ртоурыхтә Псадгьыл акны анхаразы алшара ахьрымои рзы.

Жәандәрыпцшь– Владислав Арзынба ибака аартра...

(Алгартә)

Лак-факрада, тоурыхла излашьақәгалоу ала, ақытә «Жәандәрыпцшь» ахьз аауеит ажәытәза апъсуа жәла, апъсхәцәа ирымаз-куаз апъсуа тауадцәа дуқәа – «княжеские дворяне» - «Ажәанба» – «Жәанба» рыжәла ахьз акнытәи...

Иахьатәи ақалақь «Зугдиди» ахьызгьы, Ажәанба рыжәла ахьыз «Жәаргьыт» акнытәи иаауеит! Иаанагогьы «Ажәанбақәа рқытә», «Жәан-кыт» ауп! Апъсуа ажәеиларцәа «Жәар-гьыт» иаанагогьы – «Жәанаа-рықалақь» - «Город-Званбовцев» хәа ауп!.. Жәаргьыт (иахьатәи ақалақь – «Зугдиди») ықан, икоуп ақалақь Қәтешь (иахьатәи «Кутаиси») аза-аигәара! Қәтешь акәзар, ишдыру еипъш, аб-жьаратәи ашәышықәсақәа раан – VIII–XIII-

Игор Марыхәба,
адоурыхтцаафы, ауаажәларратә усзушы

Аңсны аҳәса Рейдгылаҕы

Хымш иртағзаны

■ **Рацәк цуам ари ахеилак апырцеиҕҕеи, аамта кьаҕк иалағзаны имаҕым ирылдыршахьоу. Аңсны антытҕыи ирбахеит хтәыла хәыч ишамоу иапсоу атыпхацәа, ган рацәала здунеихәапшра тбаау Аңсны ахкәажәцәа. Уи аганахьала хтәыла жәынҕы-ҕанҕы ихәыданы иҕамызт. Аиҕыларактәи амш аартуа, Аңсны ахәса рхейдкыла аиҕабы Викториа Хәырхәмал илхәеит: «Хара хәидгыла аҕахтәиҕҕеи жәамз роуп итцау, аха ари аамта итағзаны хцахеит акырынтә Урыстәыла имәапысуа ахәса рхейдкылаҕа рфорумкәа рышкә. Дарей хәрей аиҕызара ацха хабжьахтәхеит. Иахьатәи хәиҕылараҕы хара хтәыла ахьз азыргара иацхраауеит».**

Акратанакуеит хара хзы Урыстәыла ахәса Рейдгыла ахьахтааз, уи Аңсны ахәса Рейдгыла аусура иацхраауеит, ихеибартәауеит. «Астол ҕеж» акны иаиз асасцәа хәтырла илыдыло Гули Кьычба ираналшьеит ахәмта чыдакәа, ажәахкәа картцеит апоет, ажурналист ауаажәларратә усзушы

Владимир Зантәриа, Аңсны ажурналистцәа Рейдгыла ахантәафы Руслан Хашыҕ, афонд «Ашана» анапхҕаы Мактина Цыиңьалпҕа, Алхас Чолокәуа.

Аңсны ахәса Рейдгыла ахантәафы Викториа Хәырхәмал лыкәгылараҕы иазгәалтәит Аңсны ахааназгыи аҕхәыс иаанылкылоз ароль шмаҕмыз. «Милатрацәала еилоу Аңсны ахәса тыхәапцәара змам амчи, арҕиаратә гәаццыхәрей, агәцаракрей рыла аус руеит ақытанхамҕа аганахьала, урт рылукаауеит абизнесаҕы, арҕиараҕы, атцарадырраҕы ухәа ганрацәала ахатәмпхәысра аадырпшуеит», – лхәеит лара.

Атцыхәтәан иналкааны иазгәалтәит: «Хара иахтәхуп хусуреи, хгәазыхәараҕеи шынеибаку рыцеиҕахшарц хәтыр зкәу Урыстәылатәи, Белоруссиятәи хқоллеҕаҕеи, хпартниорцәеи. Уи хәызхәо, иҕадгыло, Аңсны ахәса рацәафзоуп».

Аңсны ахәса Рхеилак имә апыргаз аусмәапгәтә афбатәи амшаз ирылацәажәан акымкәа-фбамкәа азцараакәа.

Аиҕылара аартуа, Викториа Хәырхәмал ажәа лылтәит Урыстәыла ахәса Рхейдкыла абжьаҕа Надежда Аленина, уи илхәеит: «Хара аңсуа хәсаҕеи, аурыс хәсаҕеи иҕамоуп хәидызкы-

ло рацәаны, уи раҕхьаза ауаҕы изинкәа рыхьчара, иптәзаара, ибзазашьа аиҕтәра ауп, ацхыраара зтаху дгәатаны ивагылара». Татiana Ромашкина лыкәгылараҕы дазаатгылеит русура атәи, насггы Аңсны ахәса Рхеилаки дарей реимадара «Сара жәашыкәса цуеит ари аусура садхәалеиҕҕеи, Москва, Краснодар, Шәача имәапысуа ахәса Рейдгылаҕа русура халагылоуп, урт зеггы иуртто рацәоуп, ирҕутцааша акрыкоуп, хара гәахәарыла хәалахәрхәуеит шәусмәапгәтәкәа зеггы, хәицхыраалап. Хара еиҕахкааит «Сочинская весна» зыхьыз апроект, уи иаднапхәалеит хыпхьазара рацәала ауаа. Регионцыпхьаза иалхуп ахатәрнакцәа. Шәарггы ишәылшоит усеиҕш еиҕышакар», лхәеит. Икәтәан ирацәаны ажәахкәа, азеиҕашьаракәа, алкаакәа. Насггы уи иалахәыз зеггы ирыман алшара доусы русураҕы иалкааз ахтысқәа авидеонцәмтала дырбара. Ажәахкәа картцеит иара убас асасцәа: Ирина Морозова, Анна Иваненко, Мариа Афонина, Ирина Сербина.

Аңсны ахәса Рейдгылеи уи иаҕааз Урыстәыла ахәса Рхейдкылеи ахтәтәи амшазы идиҕылеит Аңсны Ахада. Уи ихәеит Урыстәыла ахәса Рейдгылеи Аңсны ахәса Рейдгылеи русеицура акыр шатанакуа дара рзы.

Атцыхәтәаны иахтәхын иалахкаарц Аңсны ахәса Рейдгыла аамта маҕк итағзаны ирылдыршаз аусқәа реихшыла иаазыркәаҕы:

Март 6, 2025 шықәсазы ускантәи атцарадырра аминистр Инал Габлиа ицхыраарала Аңсны ахәса Рейдгыла акультуратә платформа «Гума» акны имәапнаҕеит жәларбжьаратәи ахәса Рымш март 8 иазкыз аусмәапгәтә. Апрель мза 2025 шықәсазы рәаладырхәит Шәача имәапысуаз жәларбжьаратәи ахәса рфорум «Сочинская весна». Апрель 29 рзы атәыла Ахада ихәтыпуаф Беслан Бигәаа иҕаитцаз ацхыраарала Цыҕарда ақытан имәапыргейт акультура-рҕиаратә еиҕылара «Мир придуманный нами». Август 14 2025 шықәсазы, Аңсуа телехәапшра адгыларала еиҕекан ателецәа «Республика Абхазия – страна души, Республика Сербская страна воли».

Абасала, тәамфәхә рымам ноябр 25 2024 шықәсазы еиҕкааз «Аңсны ахәса Рейдгыла», ирзеиҕахшыоит аҕхьаҕаҕы ақәҕиара дуқәа.

Н. Санцба

«Ритца арифмакәа»

Аңсуа адыга фестиваль

Наира Сабекиа

■ **Рхнышьнак ааиҕызтәаз аишьцәа еидызкыло шыарда ирацәоуп: агәыблыра, аидгыларакәа, аказара. Кавказ апацәа иашакәа иҕамоуп казшыа чыдарак, хашьа хьытцәараҕеи, хәрәаш трысқәеи ирацлабуеит хәар ркыбаф, анцәа икынтәи ирылалаз аказара. Убри аказара, агәырткәыл чыда злоу ирымтоуп «Ритцатәи арифмакәа» зыхьзу аңсуа-адыга фестиваль.**

Сынтәа афбатәи фестивальуп Аңсны имәапырго, уи адгыларакәа артоит Аңсны акультура аминистрра, аиҕкааф Дырмит Габелиа. Ишдыру еиҕш, сынтәа Аңсны раҕхьатәи Ахада Владислав Арзынба 80 ш. ихьтцра иашыкәсуп, убри инамаданы сынтәатәи афестиваль «Ритцатәи арифмакәа» изкын аҕыза ду, иагыммәапган Акәа, Владислав Арзынба ихьз зху Аибашьратә фырхатцара Амузеи аҕы. Афестиваль иалахәын: Адыгәтылантәи, Кабарда-Балкариантәи, Карачы-Черкессктәи апоезиа абзиабафцәа, иара убас изырган апоетесса Зарина Каныкәа (аҕабарда поет) лышәкәы «Аикәшара», ачеркьес поет Артур Кьенчешаов

ишәкәы «Ғагалан аблақәа», зыхьзу, апсшәахь еитарҕеит Дырмит Габелиа, Владимир Зантәриа, Анатолии Лагәлаа, Даур Начкьебиа...

Афестиваль мәапылгон апоетесса Мадина Азынова (Черкесск). Зегь раҕхьаза ажәа лыртәит Лиубов Сосналиева. Афестиваль иалахәыз зеггы ақәҕиарақәа рзеиҕашьо лара илхәеит: «Аибашьрақәа нтәоит, аха убри ашътахь апсҕазаара пхьаҕа ицалароуп. Иахьа 80 шықәса зыхьтцра азгәахто Владислав Арзынба еиликаауан аибашьра ашътахь ишыргәгәалатәыз Кавказ ажәларкәа риешьаратә еизыкәзаашьа, итцәалатәын хтәурых, хказара, убри азын иаҕахын аитанеиааира, Аңснынтә атцарауа цон аконференциякәа рахь, асахьахьцәа рцәыргакәтәкәа рышкә, уи зеггы ахьтцхьртаҕ дгылан иара. Амәа бзиа «Ритцатәи арифмакәа», – хәа ихлыркәшеит уи лыкәгылара. Афестиваль ахь ааҕхьара лыман Аңсны раҕхьатәи Ахада ихәтәшыза Светлана Цьергьениа.

Апоет, ауаажәларратә усзушы, Д.Гәлиа ипремия алауреат Владимир Зантәриа «Ритцатәи арифмакәа» аҕцара атәи дазаатгыло иазгәеитҕеит: ари акрызтцазкуа хәпәа иалегенданы ишипхьазо. «Афестиваль еиднакылоит абәахәтәра чыда злоу, хәешьаратә жәларкәа

рхатәрнакцәа. Зеггы ирбааит, ирахааит Кавказ ажәларкәа еснаҕь еишьцәатцас хшеивагылоу, ус иҕан, икоуп, иагьыкалоит ашәышықәсақәа».

Владимир Зантәриа ачеркьес поет Артур Кенчешаов инапаҕы ииркит Аңсны ашәкәыфцәа Рассоциация дшалахәу ала аршахатҕа. Дапхәеит иара убас апоетесса Каныкәа Зарина илзикыз ажәеинраала. Уаҕа «аҕабарда поезиа ахкәажә», – хәа лзиҕәоит иара.

Апоет, ажурнал «Алашара аредатор Анатоли Лагәлаа ихәеит хашьцәа адыгақәа, ачеркесскәа, абзақәа рырҕеиамтәкәа «Алашараҕы» лассы-лассы ишыркыпхьуа. Урт аңсшәахь еитарҕеит: Владимир Зантәриа, Сергей Агындиа, Дырмит Габелиа, Инна Хәцымба, Валери Касланзиа, Даур Начкьебиа. Насггы иазгәатәтәуп Зарина Каныкәа лышәкәы «Аикәшара» аиқәыршәафцәа дшыруазәку.

Асценахь днапхьан апоетесса, афестиваль «Ритца» арифмакәа» аҕцара зыбзоуроу апоет, ажурналист, агәзет «Горянка» аредатор хада, Зарина Каныкәа, уа еизаз идлырдырит иахьа зырҕеиамтәкәа хзаазыртуа хасасцәа: Анзор Апшев – амузыкант, апоет, асудент. ажурналистцәа Лилиана Шордановей, Елена Еловеи.

Хасан Аллало ашапсыҕ поет, инаигзеит абард ашәақәа, занатла дхакымуп.

Адыгәтыла: Светлана Тешева,

Шьатанкыла аиташьақәыргыларзы

Хышә миллион инарзынапшуа

■ **Хәзтоу ашықәс инаркны А.Чычба ихьз зху Акәатәи амузыкәтә цараиурта шьатанкыла аиташьақәыргыларазы аҕаыҕацаратә усурақәа ирылаҕоит, хәа адырра кәцоуп Урыстәыла акультура Аминистрра аофициалтә сайт аҕы.**

Урыстәылатәи Афедерация Ахада Иусбартә анапхҕаы актәи ихәтыпуаф Сергей Кириенко цәыббрамза 30 рзы Аңсны иҕазаараан адырра кәиҕцеит Урыстәыла акультура Аминистрра, амузыкантцәа, адерижиорцәа, авокалистцәа ахьаыкартцәо ареспублика ихәдоу амузыкәтә цараиуртәкәа иреиуоу – А.Ч.Чычба ихьз зху Акәатәи амузыкәтә цараиурта шьатанкыла аиташьақәыргылара ахәхьы ишаҕо азы. Ари атцараиурта иоушьымтәцоуп – Урыстәы-

леи Аңсни жәлар рартистка Хыыбла Гьерзмаа, Аңсны жәлар рартистка, Урыстәыла зәацсәзтәыз артистка Алиса Гыцба.

Акәатәи амузыкәтә цараиурта ыкоуп атуцъар С. Д. Нинуа иәны аҕы. «1914 шықәсазы иргылаз, ареспублика атоурых-культура тынха аобиекткәа рсиа иану ари аөнду ахаҕера – иазымхо адекоративтә элементкәа реиҕашьақәыргылара зцу ареставрация азыпшуп. Иара убас, апроект ала иазпхьагәацоуп ахьби аҕенцьыркәеи рыпсахра, ауадакәа зеггы шьатанкыла реиҕашьақәыргылара (12 амузыкәтә классқәа,

актә залкәа фбеи административтә удакәеи), аинтерьеркәеи ахьбра акоммуникакәеи рырҕыцра иазку комплексла имәапҕаа аусурақәа (ашәратә усурақәа, адашьеи ашәкәеи рыпсахра уахь иналатцаны)», – хәа адырра канатоит Урыстәыла акультура Аминистрра.

Аобиект иаду атцакыраҕы убастәкәа аиқәыршәара иазку аусурақәа мәапҕахоит – адәаҕы ариатцәаратә усурақәа, атиаа ҕыцкәа еиҕахәхоит, икоу рееиҕхоит, арлашара мәапҕахоит, ихымпәдатәиу атахкаарақәа кәтәхоит, иара убас ашьакамқәа хәхәцәыла ичапәхоит. Убри анафс, иаахәахоит иҕыцу амузыкәтә рхәагақәа: аконцерттәи акабинеттәи ароиалькәа, акустикәтәи ацифратәи пианино, ацифртә фортепиано, еиуеиҕшым асгәтәи апысҕтәи аинструменткәа, еиуеиҕшым аонымәтәеи атцаратә процесс аиҕкааразы хәамта иакәшәо аиқәыршәагақәа. Апроект анағзара ахәдәса иаидкыланы 300 миллион маат ркынза иназоит.

Апоезия — ауафытәыфса игәатцахь уназго амфә

Ажәа еинраалан ахәаразы

■ Ажәа гәазырхага еинаала, ахаракыра иазцоит иихаала, ажәа сахьарк, ажәа еинаала, апсы аханатцоит ажәеинраала... Ицәбыргны, иихааза, цәа змам ацәа-нырракәеи ахыцрақәеи угәатца итарыцсоит жәеинраалала ифәу ацәахәакәа. Урт ахыртәатцәа иалху еимхәыцшәа еихацсоуп, рифмала ифәычоуп, апстазаара аритм ргәылакуп.

Апоезия — ари акырза ихараку бызшәала апстазаара аарцшышәа аформақәа иреиуоуп. Уи иамеханакуеит нтәара зқәым ажәа сахьарк, атоурыхқәа, ацәаныррақәа, агәтахәыцрақәа, агәтакқәа. Апоезия апстазаара абжы аныцшәеит, уи алагы иара апызто автор иажәа назаза еикәнархоит, иагәытқак иакызаалоит. Иара ауафы идоухатә дуней иахәтә хадуп, ес-иуа абицарақәагы ажәа сахьарк арфеиара ргәацыхәалароуп.

Ишдыру еицш, хапсуа сахьаркыратә литература иагәылакуп хашәкәыфәцәа дукәа рбафхатәра харакы зныцшәа, поезиала ифәу арфеиамта Каиматқәа рацәаны. Урт ихацдыркыз амфә иахьагы еизхәуеит, ажәа сахьарк хбызшәа абеиареи хдунеихәацшышәеи аныцшәеит, ифеиалоит иара хапхьакагы, избанзар нтәара акәым ажәа еинаала, уи иамеханаклоит ашықәсқәа ицәы-

рырго ифәыцу ахыцрақәа жәпаки.

Апоезия агәыбылра афәр рылазара инамаданы, жәтаарамза 2 рзы Апснытәи ахәынтқарратә университет афилологиятә факультет ажурналистика акәша акны имфәцган ажәеинраалақәа зыфәа ани апхаи Валина Бытәбеи Гәында Шьоууеи рпылара.

Уи аицылара рхы аладырхәит ажәеинраалақәа зыфәа алитература абзибафцәа: Нона Лашәрией Зина Сабекыи, иара убас ажурналистика ахырхартәла ацара зто астудентцәа. Аикәшәара еифылкаит афилологиятә цәарадыррақәа рдоктор, ажурналистика акафедра апрофессор Екатерина Гьаргы-ипха Бебиа.

Валина Бабышь-ипха Бытәба, апоезиякны абафхатәра ду злоу, зфымтқәа еиуеицшым атемақәа ирызку, зыпстазаара зегы ацареи аазареи ирзызкыз рцәау. Лара дапхәит афәр ргәатцанза инеиз, аамта ицәырнаго азтәарақәа жәпаки ртак зныцшәа, узырхәыцуа, ажәеинраалақәа мацымкәа. Лара лфымтқәа апстазаара саркьатас ирнубаалоит, ауафы игәы итцхо азтәарақәа дрызнеиуеит, урт зегы ажәа харакыла раарцшәа лыллрышоит. Валина Бабышь-ипха лырфеиамтқәа данырзаатгыла ашытхь, илзызрфәуаз зегы ирзеи-гәлшәеит агәабзиара, аманшәалара, ақәфиара дукәа рнапы злаку аус афәы. Лара лыпха Гәында Шьоууа лакәзар. Апсуа телехәапшәфәи корреспондентс аус лүеит, ажәа иадхәалоу аказара лан леицш лар-

ггы лыгәбылра ацуп, ажәа арфеиара бзиа илбоит. Гәындагы афәр дырзапхәит лажәеинраалақәа, уи ала даеазныкгы ишыақәлыргәеит ажәа ахаангы нтәара шақәым, ажәа аказара еиуеицшым абицарақәа ишеимырдало.

Аицылара иалахәыз Нона Шьаликәа-ипха Лашәриа ифәу дреиуоуп, дыртәау. Аус лүеит Акәатәи абжыратә школ №5 афәы. Лара лцәажәарафәи иазгәалтәит аицш зеицшү аицыларакәа шьарда шрытцаркуа, афәр рбызшәа абеиара апоезияфәи ирбар шрылшо, уи-моу апоезия абзиабара згәатца ифәу уи иацәхьамтқәа рхәыцрақәа акьад ахь аиагара реазыркыр амфә лаша шырзаанартуа.

Ажәеинраалафра знапы алаку, ашәкәқәа иргәылаку ацәахәакәа малтас изыпхьазо, аицылара зхы алазырхәыз Зина Сабекыи-ипха аус лүеит Акәа араион иатцанакуа абиблиотекафәи, иара убас Академия иатәу абиблиотекафәи. Ларггы лфымтқәа дырзаатгылеит, апстазаара илытцанахәо ацәахәакәа дрылацәажәеит, афәр рыгәтаны имфәцгаз аицылара ахә харакны ишылшәо атәы лхәеит, астудентцәа рыпстазааратә мфәы нтәара зқәым аихьзарақәа рзеицгәлшәеит.

Аицылара ахәақәа иртагзаны Валина Бытәба авторс дызмоу ажәеинраалақәа ирыцхәит астудентцәа: Зақараиа Хамида, Ферызба Лаура, Кәытцниа Милена, Хведелизе Анжела, иара убас ргәа-анагарақәа хәо иқәгылеит астудентцәа: Амчба Мадина, Бебиа Раиана, Логәуа Илона, Харазиа Саида, Хацым Миранда, Воуба Ревекка.

Аицылара мфәысит акыр апхарра ацаны, иалахәыз зегы гәахәарыла ирыдыркылеит. Иахьатәи аамтазы апсуа поезия еихагы азыргара шатаху, уи афәр разхьарцшәа иакәнагоу акакәны ишыкоу, убри инамаданы имфәцгаз аицылара апоезия иатцанакуа аилкааразы шьафә дуны ишыкоу ухәа азгәартәит астудентцәа. Дара итабуп хәа лархәеит рапхьа инаргыланы аицылара еифызкааз Екатерина Гьаргы-ипха, иара убас иртааз асасцәа.

**Раиана Бебиацха,
ААУ афилологиятә факультет
ажурналистика акәша
афбатәи акурс астудент**

зыгәара ахьзала.

Хәтыр зқәу Мурат Каральби-ипа, ишәеицгәсшәоит агәабзиара, Адыгеиа жәлар реицхазыгәара иазку ахәынтқарратә усуракны аихьзарақәа, Ареспублика иқәынхо ажәлар – атынчра, ахирра!».

Иаартуп аказара афнашә

Акрызтцазкуа ахтыс

Алиса Гәажә-пхә

■ Фышықәса инарзынапшүа Апснытәи асахьагыфәцәа Реидгыла иатәу Ацәыргакәтцәа зал хада акны абылра иахькәаны имфәгысуаз аиташьақәыргыларашьтхь, фәпхьа аказарауаи, уи абзибафцәеи, атаафцәеи рзы ашәкәа аартхәит.

Хәарада, Ацәыргакәтцәа зал хада аартра акрызтцазкуа хтысуп аказара знап алаку рзы мацара акәымкәан, атәылауаа зегь рзы.

Ари ахтыс зхы алазырхәырц имфәхытыз, уи аартра ныхәак еигш иазыпшыз ауаа мацфымызт.

Апсны Апъыза-министр Владимир Делбеи Апсны асахьагыфәцәа Реидгыла ахантәафы Витали Цьениеи Ацәыргакәтцәа зал хада аартра иазкыз ацаха капш анпырка ашытхь, шьтарнахыс фәпхьа зышәкәа аатыз аказара фны ахь рфәнархәит еизаз..

Аиашазы, Ацәыргакәтцәа зал хада иаабац хыбрамхә-

Урыстәыла афедералтә музеикәа ркны еизгаз, 30 – рфеиамта еидызкылоз аколлекция «Под южным небом» захьыз атеатртә музеи хасабла иаартын актәи аихагылафәи. Ацәыргакәтцәа абаразы иатәаз аказара абзибафцәа агәаран иқәгылан. Урт уахь ифна-рыжьлон 20-фык иреихамкәан, аамта-аамтала ашәартадара апцарақәа ирыкәныкәаны. Арака ицәыргакәтцәа еицырдыруаз аусумта хатәрақәа рапцәафцәа, абафхатәра злаз асахьагыфәцәа дукәа: Александр Деиники, Никанор Чернецов, Петр Кончаловски ухәа русумтқәа рыгәтә ицәыргакәтцәан Александр Чачба-Шерва-шизе итеатртә ескизқәа.

Афбатәи аихагылафәи атааф ибарц илшон казара харакыла иапцәу, еицырдыруа хапсуа сахьагыфәцәа: Амиран Адлеиба, Руслан Габлиа, Витали Цьениа, Сергей Цәыцьба, Адгәыр Зизариа ухәа русумта хатәрақәа, иара убас, абафхатәра злоу, абицәара фә иатцанакуа асахьагыфәцәа русумтқәа.

Ацәыргакәтцәа зал хада аартуа, уи аихабы Эльвира Арсалиа-пхәа лыкәгыларәфәи иазгәалтәит апсуа сахьагыфәцәа рказара, русумтқәа рзыргара ахьалшо ари ахыбра аартра иазыпшышәеи

Афото: Sputnik Абхазия

ит, уи уаанза ишықаз акәымкәан, акыр афәартбааит. Уаанза актәи аихагылафәи мацара акәызтгы апсуа сахьагыфәцәа русумтқәа ахьцәыргакәыртцоз, уажәы афбатәи аихагылагы еицашьақәыргылары хсахьагыфәцәа русумтқәа рзыргаразы ахархәара атан (уаанза аусумтқәа ирыцәахыртаны иахьыказ).

Актәи афбатәи аихагылақәа ркны, азалқәа еиқәаууп иахьатәи хамта иакәшәо атехникатә стандартқәа рыла.

Аусумтқәа рхатәбзиара аицәырхаразы, ахауа, алашара ухәа чыдала, агәцаракреи ахылапшрей атаны еиқәаууп.

Иазгәатәтәу, ахыбра иамаз ажәытә архитектурагы иша-зхьапшыз, ажәытәи афәтәи еицәыбааны ишазнеиз ахыбра аиташьақәыргыларан. Артқәа зегы атааф илапш аднамхаларц залшом.

акыр штәуа, шьтанахыс ашәкәа шаатыз, уи шгәахәара дуу.

Апсны Апъыза-министр Владимир Делба ари ахтыс рыд-ныхәало иқәгыларәфәи инатшны иазгәеицәит Апсны анапхгара ахылапшрей агәцаракреи шартаз, ахыбра аиташьақәыргыларазы амфәкәа шырпшәаз. «Ацәыргакәтцәа зал хада аартра акрызтцазкуа хтысуп аказарауаа рзы мацара акәымкәан, атәылауаа зегь рзы», – ихәеит уи иажәа хыркәшо.

Апсны асахьагыфәцәа Реидгыла ахантәафы Витали Цьениа Ацәыргакәтцәа зал хада аартра рыдныхәало, чыдала, итабуп хәа реицәеит уи шьатанкылатәи аиташьақәыргыларазы зыбзоуру, иахатгылаз Апсны Ахәынтқарра анапхгари Урыстәыла Афедерация.

Ацәыргакәтцәа збарц агәа-хәара змоу атаафцәа мфәхытырц рылшоит фымз рыфнүтқәа.

АПСНЫМЕДИА

Ареспубликатә хәынтқарратә усхәартә «Апснымедиа»

gazeta-apsny.info
apsnygazeta@mail.ru

ател: +7 (840) 226-15-75 / 226-59-73
атызтгы: Апсны, Акәа ақ, Ажәанба имфә, 9

Аредактор хада
Ахра АНҚӘАБ

Агазет адтала ифым астатиа ахә аредакция иазшәазом. Агазет ахә–20 маат.